

Recenzie

KUDLÁČOVÁ, Blanka – RAJSKÝ, Andrej: Európske pedagogické myslenie (od moderny k postmoderne po súčasnosť)

Trnava: Typi Univeristatis Tyrnaviensis, 2012, 293 s.

Európske pedagogické myslenie (od moderny k postmoderne po súčasnosť) je názov monografie publikovanej vydavateľstvom Typi Universitatis Tyrnaviensis v Trnave, ktorá voľne nadväzuje na publikáciu Európske pedagogické myslenie (od antiky po modernu), a ktorá uzrela svetlo sveta v rovnomennom vydavateľstve v roku 2010.

Táto pozoruhodná monografia, do ktorej prispelo 15 autorov pochádzajúcich z univerzít v Bratislave, v Trnave, v Nitre, v Prešove, v Liberci a vo Varšave, je mozaikou, v ktorej sa odráža vývin pedagogického myslenia od začiatku 17. stor. až po súčasnosť. Odborné texty sú vypracované veľmi precízne, odráža sa v nich prehľad i nadhľad autorov, profesionalita i originalita sú najvhodnejšími atribútmi, ktoré zaručujú pútavé čítanie a sú dostatočným stimulom pre ďalšie úvahy, bádanie a širšiu vedeckú diskusiu. Témy sú spracované podľa systematického i historického prístupu a ich náročnosť tkvela v zvládnutí «diverzity a šírky pedagogického myslenia» (*Úvod*, s. 8), ktoré implikuje veľmi komplexné obdobie od moderny k postmoderne po súčasnosť. Uvedená monografia je prínosom v mnohých ohľadoch. Odvážne mapuje pedagogické myslenie a vyjadruje sa k problematikám, ktoré sú páčivými témami na poli filozofie výchovy v súčasnosti, logickým vyústením moderny a postmoderny, spätými s otázkami o človeku a o jeho dôstojnosti, hodnotách, plánoch, v kontexte globalizovanom i virtuálnom, s jeho možnosťami aj výzvami.

Po úvode editorov nasleduje rozdelenie monografie na dve časti. Prvá s názvom *Moderna – postmoderna – súčasnosť* v štyroch kapitolách podrobnejšie vovádza do príslušných období. Prvá kapitola sa zaoberá historickým vymedzením moderny (Rajský), postmoderny (Rusnák) a súčasnosti (Rajský).

Ďalšie tri kapitoly sa venujú hlbšej kvalitatívnej charakteristike daných období podľa kľúča charakteristické črty, postavenie človeka a pedagogické myslenie (Wiesenganger, Kasper, Śliwerski, Rajský, Dojčár, Gálik, Sitarčíková), čo predstavuje viac ako tretinu rozsahu celej publikácie. Aspoň stručne uvediem niektoré myšlienky, ktorými sa autori zaoberajú podľa vyššie spomenutej línie. Sú to pojmy moderna – modernizmus – modernita (Rajský); dialektika moderny a postmoderny (Rusnák); postmoderna a človek ako homo consumericus (Dojčár); súčasnosť ako trans-modernizmus, transmoderna, post-

milenializmus, performatizmus (Rajský). Slavomír Gálik vo svojom príspevku o súčasnosti pripomína, že je potrebný väčší hermeneutický odstup, pretože je náročné interpretovať neukončené javy. (s. 94) Napriek tomu sa ambície autorov naplnili. Prvý blok príspevkov takto predstavuje mapu, podľa ktorej sa môžeme lepšie orientovať v druhej časti monografie s názvom *Výchova a vzdelávanie v moderne, postmoderne a súčasnosti*.

Druhú časť publikácie tvorí sedem tém zoskupených do siedmich kapitol, ktoré sa postupne rozoberajú v troch štádiách vývoja zodpovedajúcich moderne, postmoderne a súčasnosti.

Prvá kapitola druhej časti publikácie venuje téme *Rodina a výchova*, ktorú autori (Potočárová, Baranyai) otvorili otázkou provokačného charakteru, prečo má byť pedagogika rodiny predmetom filozoficko – antropologickej analýzy a sociálno – historickej reflexie?! Odpoveďou na otázku je predkladaná štúdia, v ktorej autori podotýkajú, že rodina sa stala asi najväčšou obeťou doterajšieho chápania a rýchleho presadzovania sa „pokroku“ v každej oblasti sociálneho života, stala sa stroskotancom na mori globalizovaného sveta. (s. 129) Spoločenské zmeny nahľadali rodinu a vzťahy, takže opätovné hľadanie podoby rodiny a podmienok plnenia jej nezastupiteľských funkcií v kontexte výchovy autori považujú za prvý predpoklad cesty k prežitiu (s. 129), budúcnosťou výchovy je záchrana rodiny, úsilie o jej renesanciu, oživenie všetkého, čo trvá a má zostať, a to aj v súčasnej dobe i po nej. (s. 147) Zmenil sa i model vzťahovej rodiny na funkčnú alebo dysfunkčnú, regulovanú rôznymi úlohami, veď všetky atribúty postmodernity sa premietajú do podstaty súčasnej rodiny, medzi nimi aj atribút individuality, t. j. drobenie záujmov jednotlivých osôb v rámci nukleárnej rodiny. (s. 137) Príspevok sa zaoberá aj hodnotovou orientáciou v rodine ako výzvou. Rodičovská výchova má byť zacielená „ideálne“ (na ideálny a hodnoty), ale musí byť chápaná veľmi „prakticky a realisticky.“ V hodnotovej výchove sa teda usilujeme o výchovu „ideálne realistickú,“ (s. 145) ktorá bude efektívna za predpokladu, že vo výchovnom pôsobení má podstatný vplyv *příklad a vzor v správaní vychovávateľov*, a to aj v postojoch k sebe, k druhým a k širšiemu sociálnemu ľudskému i prírodnému prostrediu. V tomto smere má aj súčasná rodina zatiaľ neprekonateľné možnosti. (s. 146) V obsahu, v spracovaní i vo filozofickom odkaze preukázali autori vysokú odbornosť a kvalitu.

Príspevok Sabíny Tolnaiovej Gálikovej s názvom *Hodnoty, morálka a výchova* sa v druhej kapitole začína konštatáciou, že prišlo k „zakrytiu“ významného podstatného momentu, resp. zmyslu výchovy, čiže jej axiologicko – etického rozmeru, ktorý sa však dostáva do pozornosti súčasnej pedagogiky a filozofie výchovy. (s. 153) Vo svojom príspevku sleduje vývin paradigmy výchovy od moderny – pre ktorú je typická kontinuita hodnôt, tradície, autorita založená na veku, vedení, skúsenostiach, smerovaná k vyššiemu cieľu, k dobru,

pravde, pokroku – k postmoderne, kde prevláda strata zmyslu pre akékoľvek zameranie, ciele, obsahy, metódy i výsledky, diskontinuita s predchádzajúcim obdobím – po súčasnosť s naliehavou potrebou novej výchovnej paradigmy s eticko – axiologickým rozmerom, ktorú autorka vidí v zlúčení slobody a zodpovednosti, čím myslí „buberovský moment“, v ktorom sa rozhodneme, či milujeme svet tak, aby sme za neho prevzali zodpovednosť. (s. 166)

V tretej kapitole *Školstvo a vzdelávanie* autorka a zároveň editorka publikácie Blanka Kudláčová otvára diskurz o pedagogickom myslení, názoroch na výchovu a vzdelávanie v Európe i na Slovensku, v ktorom uvádza mnoho zaujímavých faktov a súvislostí. V „novoveku pedagogiky“ sa uplatňovali zásadné koncepčné zmeny v školských systémoch, akceptoval sa sociálny rozmer vo výchovnej praxi a menila sa obsahová štruktúra učiva, čiže sa kreovala moderná výchova a moderná škola. Postmoderna priniesla do pedagogiky edukačný pluralizmus a s ním aj krízu výchovy a vzdelávania, ktoré neposkytovalo odpovede na zásadné otázky, ktoré si kládol človek. Rozbehol sa proces inovácie, aby podstatou nového učenia boli anticipácia a participácia. Avšak v súčasnom globalizovanom svete, v tzv. „svetokultúre“ sa kríza, ako autorka uvádza, ešte prehĺbila, pretože bytostné otázky detí a mladých ľudí zanikajú v množstve informácií. (s. 194) Podľa nej krízu zapríčiňujú niektoré faktory (minimum príbehov úspešných kariér, prezentovanie ekonomických priorít ako jediné kritérium životnej spokojnosti, oslabenie medzigeneračnej korekcie prostredníctvom verejnej mienky, atď...), ktoré sú výzvou, aby výchova a vzdelávanie opäť premysleli svoje formy, metódy a prístupy. Pre autorku je nesmierne dôležité, aby výchova a vzdelávanie nestratili svoju axiologickú podstatu – viesť človeka k pozitívnym hodnotám, dobru a učiť ho rozlišovať medzi dobrým a zlým konaním. (s. 196)

V nasledujúcej štvrtej kapitole sa autor Viktor Lechta venuje téme *Jedinec s postihnutím a výchova*. Veľmi dobre sa mu podarilo vystihnúť jadro problému, ktorý je aj dnes predmetom diskusií. V moderne dejiny výchovy hľadali odpoveď na otázku o vzdelateľnosti (a jej charakteru) ale aj nevzdelateľnosti detí s postihnutím. V postmoderne nastali zásadné zmeny edukačného prístupu k ľuďom s postihnutím, začal sa trend ich integrovanej edukácie. V podkapitole o *Inkluzívnej edukácii, jej perspektívach a rizikách* konštatuje, že ak má mať inklúzia šancu na úspech, potrebuje kopernikovský obrat v spôsobe edukačného myslenia (škola pre všetkých, plná akceptácia potrieb detí bez rozdielu). Autorov článok je príspevkom k filozofii inkluzívnej edukácie, a ako najvhodnejší na jeho aplikáciu sa mu javí personalistický smer filozofie, ktorý akcentuje dôstojnosť každej ľudskej osoby, bez ohľadu na jej zdravie a telesnú integritu. (s. 216)

Piaty príspevok druhej časti monografie predstavuje štúdia Petra Lenču *Voľný čas a výchova*, zameraná na výchovu vo voľnom čase. Autor adekvátne

vykreslil historicko – sociálny kontext príslušných období, z ktorého vieme usúdiť zaujímavý a snáď v istom zmysle aj prekvapujúci fakt, že mládež bola vnímaná ako hrozba, potenciálny zdroj rizikového správania, zásadný problém spoločnosti. (s. 226) Ďalším pozoruhodným faktom je skutočnosť, že na vytvorení negatívneho obrazu mladého človeka v spoločnosti už v tom čase (koniec 19. stor.) zohrali veľkú úlohu médiá (noviny). Na druhej strane vznikali rôzne hnutia, ktoré sa venovali mládeži (skauti – zakladateľ Robert Baden, saleziáni – zakladateľ Ján Bosco, atď...) V postmoderne do popredia vystúpila sociálna výchova a vzdelávanie – v zmysle sociálnej pedagogiky, formovanie identity mladého človeka vo vzťahu k nájdeniu si vlastného miesta v spoločnosti. Súčasnosť charakterizujú faktory ovplyvňujúce mládež ako napr. zábavný a virtuálny priemysel; život ako koláž, absencia istôt, atď...) Pozitívnym prvkom je v závere článku návrh autora na riešenie danej problematiky a vidí ju v budovaní teórie práce s mládežou, ktorá bude viac prepojená s praxou, čo znamená aj investíciu do jej výskumu.

Šiesta kapitola venovaná nie menej relevantnej téme Slavomíra Gálika *Médiá a výchova*, je príjemným a poučným exkurzom do vzťahu oboch entít, kde sa objasňuje vplyv médií na človeka a spoločnosť a skúma sa otázka možností mediálnej výchovy. V príspevku rozoberá vplyv televízie ako mediálneho prostriedku postmodernity a internetu ako média súčasnosti *par excellence*. Podčiarkuje nezastupiteľnú úlohu filozofie výchovy, pretože ak má mediálna výchova zvýšiť svoju účinnosť, musí s ňou viac kooperovať, pretože jej pomôže lepšie porozumieť vplyvu samotných technológií na myslenie, predstavivosť a celú kultúru. (s. 261)

Druhú časť publikácie uzatvára posledná siedma štúdia v poradí, nie však v dôležitosti a aktuálnosti od Branislava Malíka *Školská politika, učiteľ a výchova*. Názvy podkapitol *Súčasná príčina krízy školstva a vzdelávania, Oslabené postavenie učiteľa, Vzdelanie ako tovar a Nové funkcie učiteľa a školy* tvoria architektoniku textu a svojou páľčivosťou zaujmú každého pedagóga, ktorý reflektuje súčasnú situáciu školy a hodnoty vzdelávania v spoločnosti spolu s hľadaním priliehavého riešenia. V závere sa nachádza myšlienka o vzdelaní, ktorým je dnes každé spojenie určitého kultúrno – historicky podmieneného *čo* s daným kultúrno-historicky podmieneným *načo*. Podstatným je, aby otázka *načo* nebola zabudnutá alebo určitým spôsobom diskvalifikovaná. (s. 284)

Celú monografiu uzatvára presvedčivé slovo editorov vo forme *Záveru* s názvom *Výchovný modus existencie človeka*, v ktorom sa nachádza odôvodnenie i myšlienková syntéza publikácie. V edukabilite, ako v ontologickej premise, sa nachádza východisko človeka ako človeka. Kým človek bude človekom – medzi – ľuďmi, bude vychovávaný a vychovávajúci, paidos i paidagogos, bude jestvujúcim na spôsob človeka: *Educo ergo sum*. (s. 288)

Pri celkovom hodnotení monografiu na poli filozofie výchovy vysoko oceňujem ako jedinečnú, ktorej absencia sa pociťovala ako biele miesto v odbornej a vedeckej literatúre z pedagogiky a bude solídnym základom pre vznik podobných publikácií. Pri vzdelávaní a výchove bude silným impulzom pre „reflektovanú prax“ i „praktickú reflexiu“ pedagógov.

Adriana Sarközyová
Katedra pedagogiky, FF UK, Bratislava